

**İSLÂM DÜŞÜNCESİNDE
ELEŞTİRİ KÜLTÜRÜ ve
TAHAMMÜL AHLÂKI-IV
(MODERN DÖNEM)**

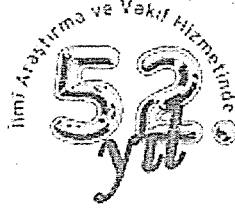
Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı

07-08 Ekim 2022

**Muş Alparslan Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi
Toplantı Salonu**

İstanbul 2022

® Bütün hakları mahfuzdur. Bu kitap İslâmî İlimler Araştırma Vakfı tarafından yayına hazırlanmış olup tebliğlerin ilmi ve fikrî muhteva ile dil bakımından sorumluluğu tebliğ sahiplerine, te'lif hakları İSAV'a ait olup Bağcılar Belediyesinin desteği ile basılmıştır. *Kitapta yer alan çalışmalar hakem heyetinden geçmiş ve "Kitap bölümü" olarak değerlendirilmiştir.*

Toplantıyı Tertipleyenler:

**Muş Alparslan
Üniversitesi**

**İSLÂMÎ İLİMLER
ARAŞTIRMA VAKFI**

I- MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ İSLÂMÎ İLİMLER FAKÜLTESİ

Muş Alparslan Üniversitesi Külliyesi, 49250- MUŞ

Telefon: 90(0436) 249 49 49 - Fax 90(0436) 249 13 18

e-posta: bilgi@alparslan.edu.tr - web: www.alparslan.edu.tr

II- İSLÂMÎ İLİMLER ARAŞTIRMA VAKFI(İSAV)

Kızıtaşı, Kâmil Paşa Sokak, No. 5; Fatih-34080/İstanbul

Tel: +90 (0212) 523 54 57 – 523 74 36 Faks: 523 65 37

Web Sitesi: <http://www.isavvakfi.org> – isav.org.tr

e-posta: isav@isavvakfi.org – isav@isav.org.tr

Kütüphane Bilgi Kartı:

İslâm Düşüncesinde Eleştiri Kültürü ve Tahammül Ahlâkı-IV/ Editörler: Murat SERDAR, Cahit KARAALP, Abdullah ARCA, İstanbul: Kitap Dünyası, 2022, 632 s., 16x23,5 cm.

ISBN : 978-605-351-541-8

1. Kur'ân, 2. Toplum, 3. Fıkıh; 4. Dinî ve Sosyal Hayat; 5. Hukuk Tarihi

İslâmî İlimler Araştırma Vakfı(İSAV)'ın hediyesidir.

MODERN ARAP EDEBİYATINDA YENİ ARIYIŞLAR: EDEBÎ EKOLLERİN OLUŞUMU VE ŞİİR TOPLULUKLARI

Nihat TARI *

Giriş

A. Arap Edebiyatı Dönemleri

Arap edebiyatı, siyasal ve sosyal çevrenin dikkate alınmasıyla genel olarak yedi dönemde ele alınmıştır. Bunlar, cahiliye dönemi, İslamî dönem, Emeviler dönemi, Endülüs dönemi, Abbasîler dönemi, çöküş dönemi ve modern dönemdir.¹

Miladi beşinci yüzyıldan başlayarak 622 yılına kadar süren İslami dönemde edebi faaliyetler, neşirde hitabet, hikmetli sözler, özdeyişler, kısa hikayeler şeklinde gerçekleşmiştir. Şiir ise bu dönemin en gelişmiş ve yaygın edebi türü olarak varlığını sürdürmüştür. Arap toplumunun feodal yapısı, karakteristik özellikleri, kabileler arasındaki çekişmeler vs. şiir ve şairin önemini artırmıştır.² Bu dönemde şiir, kısmen recez formunda olmakla beraber en yaygın şekliyle kaside olarak kullanılmıştır. Döneme ait muallaka şiirleri, edebî açıdan en zengin örnekler olarak gösterilmiştir. Şiirde tema olarak çoğunlukla medih (övgü), hiciv (yergi), mersiye (ağıt), gazel (aşk), tasvir (betimleme), fahr-hamase (övünme-kahramanlık) ve itizar (özür dileme) şeklinde gerçekleşmiştir.³

İslamî döneminde (610-661) şiire olan ilgi azalmıştır. Bu dönemde şiirle hitabet arasındaki önem sıralaması, hitabetin lehine değişmiş ve cahiliye dönemin aksine hitabet birinci sıraya yükselmiştir. Bu dönemde şiir, klasik form ve temalarını korumakla birlikte tevhid, fetih gibi yeni temalara

* Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belağatı, n-tari21@hotmail.com

¹ Mehmet Yalar, *Hazırlayıcı Faktörler Işığında Modern Arap Edebiyatına Giriş* (Bursa : Emin Yayınları, 2009), 23-24.

² M. Nihad Çetin, *Arap* (Erişim 23 Eylül 2022); Yalar, *Hazırlayıcı Faktörler Işığında Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 24.

³ Kenan Demirayak, *Ararap Edebiyatı I: Cahiliye Dönemi* (Kayseri: Fenomen Yayıncılık, 2014), 130-156.

da kavuşmuştur. Şiir daha çok dinin hizmetinde bir araç olarak kullanılmıştır.⁴

Emeviler döneminde (661-710) nesir ve şiir, tekrar cahiliye dönemine benzer niteliklere sahip olmuştur. Yeni temalar ortaya çıksa da eski şiir formu ve konularına bir geri dönüş görülmektedir. Nesirde de hitabet hem içerik hem de üslup bakımından gelişerek olgunlaşmaya devam etmiştir.⁵

Çok uzun bir zaman dilimini kapsamasına rağmen Endülüs döneminde (756-1492) kökten bir değişiklik meydana gelmemiş; genelde geleneksel Arap edebiyatı devam etmiştir. Dönemin şiirindeki en önemli yenilik, klasik Arap şiirinin vezin ve kafiyelerinde bazı değişiklikler yapılarak *el-Muvaşşehât* adıyla yeni bir şiir formunun meydana getirilmesidir.⁶

Kendi içerisinde dört döneme ayrılan Abbasîler döneminde (750-1258) şiir ve nesir konuları, sosyal ve siyasal gelişmelere paralel olarak zenginleşmiştir. Bu bağlamda siyasal konulardan övgü, yergi, ağıt, aşk, züht, didaktizm ve erotizme kadar hemen her konuda şiir söylenmiştir. Şiirin lafzî özelliklerinde bazı değişiklikler olsa da ağırlıklı olarak klasik formunu sürdürmüştür. Nesirde klasik hitabet tedricen gerileyerek yerini *e-kitâbe* diye tabir edilen yazıcılık ve yazarlığa bırakmıştır. Ayrıca yazı kültürünün yaygınlaşmasıyla çeşitli amaçlarla yazılan dotluk mektupları, ilmi ve edebi kitaplar, makale tarzı kısa yazılar, münazaralar, sözleşmeler, anlaşmalar, hikayeler ve makâmeler kaleme alınmıştır.⁷

Çöküş veya gerileme dönemi, Moğolların Bağdat'ı istila etmesiyle başlayan ve 19. yüzyılın başlarına kadar sürdüğü kabul edilen süreyi kapsamaktadır. Yaygın kanıya göre bu dönemde Arap edebiyatı hem şiir hem

⁴ Ahmet Kazım Ürü, *Klasik Arap Edebiyatı* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2015), 51-55; Yalar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 26-27.

⁵ Yalar, *Hazırlayıcı Faktörler Işığında Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 27-29. Geniş bilgi için bk. Kenan Demirayak, *Arap Edebiyatı Tarihi III: Emeviler Dönemi* (Erzurum: Eser Ofset Basın Yayın Matbaacılık, 2012), 44-52; 268-362.

⁶ Yalar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 29-30; Kamuran Gürün, *Türkler ve Türk Devletleri Tarihi* (İstanbul: Karacan Yay., İstanbul 1981, s. 602., 1981), 121-123.

⁷ Kenan Demirayak, *Abbasi Edebiyatı Tarihi* (Erzurum: Şafak Basım ve Yayınevi, 1998), 17, 133-136; Yalar, *Hazırlayıcı Faktörler Işığında Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 31-32.

de nesir alanında gerilemeye başlamış, dilin erozyona uğramasıyla daha önceki dönemlere kıyasla nitelikli edebiyatçı ve şairler yetişmemiştir.⁸

Napolyon'un Mısır'ı işgaliyle (1798) başlayan Modern dönem, "uyanış aşaması" ve "modernleşme aşaması" olarak iki başlık altında değerlendirilmiştir. Bu dönem, büyük ölçüde Batı kaynaklı olan ve çok yönlü faktörlerin etkisiyle Arap edebiyatının, biçimi, içeriği, fonksiyonları ve unsurları bakımından en büyük değişimin yaşandığı dönemdir. Mısır'da kâğıt atölyesinin açılması, matbaanın kurulması, modern kütüphane ve okulların açılması, gazetelerin yayımlanması vb. Batı kaynaklı araç ve kuruluşlar, Arap edebiyatında köklü ve büyük değişimlere neden olmuştur. Bu dönemde nesir alanında hikâye, roman, tiyatro gibi yeni edebi türler ortaya çıktığı gibi şiirde de birçok yenilik gerçekleşmiştir. Geleneksel şiir temaları ve formlarında ciddi değişimler meydana gelmiş; Batı'yla siyasal, sosyal ve kültürel etkileşim sonucunda şiirde önemli değişiklikler görülmüştür.⁹ Söz konusu yenilikler sonucunda farklı edebi ekoller ve şiir grupları oluşmuştur.

B. Modern Arap Şiirinin Oluşumuna Etki Eden Faktörler

Modern Arap edebiyatı, siyasal ve sosyal değişimlere bağlı olarak üç ana merhaleden geçmiştir. Bunlardan birincisi modern Arap edebiyatının başlangıcı sayılan, Fransız kumandan Napolyon'un 1798'de Mısır'a yaptığı işgaldir. İkinci merhale, 1805'te Mehmet Ali Paşa'nın Mısır valiliğinin Bab-ı Alî tarafından onaylanması; üçüncü merhale ise 1863'te İsmail Paşa'nın Mısır valisi oluşudur.¹⁰

Araplar, Napolyon'un beraberinde getirdiği ilmi heyetin gerçekleştirdikleri bilimsel uygulamalar ve kurdukları modern kurum ve kuruluşlarla, Avrupa'nın derin etkisi altına girmişlerdir. Ülkeye getirilen matbaa, açılan modern okullar, çıkartılan gazeteler, kurulan fabrikalar ve daha birçok yenilikler, o güne kadar bunlardan habersiz olan Arap toplumunu, fazlasıyla cezbetmiştir. Fransız askerlerinin Mısır'da sadece üç yıl kalmış olmalarına rağmen Mısır'ın kendi geleceğine yön verme politikalarını belirlemesinde etkileri çok büyük olmuştur. Daha sonra idareyi

⁸ Yalar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 32-33; Gürün, *Türkler ve Türk Devletleri Tarihi*, 137-139.

⁹ Yalar, *Modern Arap Edebiyatına Giriş*, 33-35, 41-57.

¹⁰ Mürüvvet Türken Çakır, *Modern Arap Şiirinde Apollo Ekolü* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), 1.

ele geçirenler de batılılaşmanın gerekliliği anlayışıyla ülkeyi yönetmeye devam etmişlerdir.¹¹

Fransız işgalinden sonra 1805'te Mısır valisi olarak yönetimin başına geçen Mehmet Ali Paşa, Modern bir ordu ve donanma kurmak için harp, tıp, veterinerlik, eczacılık ve mühendislik okullarını kurmuş, bu okullara Fransa'dan ve İtalya'dan hocalar getirtmiştir. Yine ileride söz konusu okullarda eğitim verebilmeleri için Batı ülkelerine burslu öğrenciler göndermiştir. Mehmet Ali Paşa'nın bu çabaları, pek çok alanda olduğu gibi edebiyat alanında da yenilik hareketlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Nitekim bu öğrenciler, orada kaldıkları sürece Avrupa'nın edebiyatını ve kültürünü yakından tanıma fırsatı bulmuş ve Avrupa'da yaşamış oldukları hayatın izlerini ülkelere taşımışlardır. Bu kişiler, gelişmiş Avrupa toplumlarına bakarak kendi ülkelerinin geri kalmışlık nedenlerini de sorgulamaktan kendilerini alamamışlar, bunun sonucu olarak her alanda sosyal hayata yön veren reform arayışına girmişlerdir.¹²

Mehmet Ali Paşa'dan sonra Mısır yönetimini devralan İ. Abbas (1848-1854) ve Said dönemlerinde (1854-1863) edebiyatta bir duraklama süreci yaşanmıştır. Hidiv İsmail Paşa'nın yönetimi ele almasından sonra birçok alanda olduğu gibi edebiyatta da tekrar bir canlanma başlamıştır. Gerek Avrupa'ya gönderilen öğrencilerin ülkeye dönmeleri gerekse Suriye ve Lübnan'dan pek çok aydının Mısır'a gelmesiyle, toplumda önceki döneme nazaran kültür, sanat ve edebiyata doğru bir yönelim başlamıştır. Arapçaya ilgi artmış ve devletin resmi dili konumuna gelmiştir. Hidiv İsmail Paşa'nın Avrupa kültürüne hayranlığı nedeniyle kendisinden önce kapatılmış olan Diller Okulunu tekrar hizmete açmış, tiyatro ve opera binalarının açılışını yapmıştır. Yine halkın yararlanabileceği kütüphaneler ve Avrupa tarzı dâru'l-ulumlar açmıştır. Bu dönemde Avrupa'da yazılan pek çok eser Arapçaya çevirilmiştir. Böylece Batı edebiyatı ve kültürü ile etkileşim daha da hız kazanmıştır.¹³

Genelde Mısır halkı özelde yazarlar ve aydınlar, uzun yıllar Fransız kültür ve edebiyatının etkisinde yaşamışlardır. İngilizlerin 1882'de Mısır'ı işgal etmeleri ile bu sefer İngiliz kültürünün etkisi, toplum içerisinde yayılmaya başlamıştır. İngiltereden getirilen İngiliz öğretmenler,

¹¹ Türken Çakır, *Modern Arap Şiirinde Apollo Ekolü*, 2.

¹² Emine Direkler, *Modern Arap Şiirinde Dîvan Ekolü'nün Yeri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 17-18.

¹³ Direkler, *Modern Arap Şiirinde Dîvan Ekolü'nün Yeri*, 20-23.

üniversitelerde ders vermeye başlamış, İngiliz edebiyatının önemli eserlerini okutmuşlardır.

Yukarıda anılan gelişmeler sonucunda Mısır toplumunun alışık olmadığı yenilikler, pek çok Alanda olduğu gibi edebiyata alanında da kendini göstermeye başlamış; zamanla edebiyatta köklü değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Batı edebiyatını yakından tanıma fırsatı bulan Arap edebiyat çevrelerinde farklı akımlar ortaya çıkmış, şiir ve nesirde yeni ekoller oluşmaya başlanmıştır.

1. Arap Edebiyatında Edebi Ekollerin Oluşumu ve Öncüleri

Arap edebiyatındaki edebi akım ve ekoller, genel olarak Batı'da ve özellikle Fransa'da teşekkül eden edebi akımlarla gerçekleşen etkileşim sonucunda ortaya çıkmışlardır. Nitekim 17. yüzyılda Fransa'da ortaya çıkmış "klasisizm", modern Arap edebiyatında da yansıması olmuş ve "taklit" veya "ittibaiyye" adıyla bilinen neo-klasik bir akımın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu akımın temsilcileri arasında Sâmî Paşa el-Bârûdî, Hâfız İbrahim, Halîl Mutrân ve Hafnî Nâsîf gibi şairler vardır. 18. yüzyılda ise klasisizme bir tepki olarak Fransa'da doğan "romantizm" in modern Arap edebiyatına da bir yansıması olmuştur. Başta Abbâs Mahmûd 'Akkâd, İbrahim Abdulkâdir el-Mâzinî, Cemîl Sıdkî ez-Zehâvî, Abdurrahmân Şukrî olmak üzere "mehcer şairleri"nin büyük bir çoğunluğu ve "Apollo grubu" gibi cemiyetleri etkilemiştir. 19. Yüzyılın üçüncü çeyreğinde Fransa'da romantizme tepki olarak ortaya çıkan "parnasizm" akımı, aralarında Emîn Nahle, Nizar Kabbânî, Alî Muhmûd Tâhâ, Muhmmmed el-Esmer ve Azîz Abâza gibi birçok şair ve yazarı etkilemiştir. 19. yüzyılda Batı'da romantizme tepki olarak ortaya çıkan bir diğer akım "realizm"dir. Modern Arap Edeyatı'daki öncüleri ise Luis 'İvâd, Salah 'Abdussûbur, Bedr Şâkir es-Seyyâb, Şevkî Bağdâdî, Muhammed el-Mâğût ve 'Abdulvehhâb el-Beyâtî gibi realist yazar ve şairlerdir. 19. Yüzyılın son çeyreğinde Fransada parnasizme tepki olarak doğan "sembolizm", Bîşr Fâris, Yûsuf el-Hâl, Salâh Lebekî, Edîb Mazhar, Yûsuf Gassûb, Sa'îd 'Akl, Halîl Hâvî gibi şairlerle Arap dünyasında yerini almıştır.¹⁴

Aşağıdaki başlıklarda Batı edebiyatında zuhur etmiş ve Arap edebiyatında da geniş yankı uyandıran edebi ekollerden söz edilecektir.

¹⁴ İbrahim Usta, *101 Soruda Arap Dili ve Edebiyatı* (İstanbul: Akdem Yayınları, 2020), 109.

Ancak “sürrealizm”, “varoluşçuluk” gibi Arap edebiyatında belli oranda etkisi bulunan ancak fazla takipçisi bulunmayan ekollere yer verilmeyecektir.

2. Modern Arap Şiirinde Edebi Ekoller ve Öncüleri

2.1. Klasisizm

Klasisizm kelimesi, Latince “sınıfsal, seçkin” anlamında kullanılan “classicus” kökünden gelmektedir.¹⁵ Günümüzde klasik ifadesi, “değerini uzun yıllar kaybetmeyen kitap veya edebi eser” anlamında kullanılmaktadır.

Klasisizm, 15. yüzyılda ilmi uyanıştan sonra ortaya çıkan en eski ve ilk edebi ekoldür. Fransa’da mutlak monarşinin hakim olduğu bir süreçte gelişimini tamamlamıştır. Akıl ve sağduyunun esas alındığı, geçmiş edebiyatı taklit etmeye ve yüceltmeye dayanan bir edebiyat akımıdır.¹⁶

Klasisizmde akıl/sağduyu, gerçek ve tabiat üç temel kavramdır. Sanat, taklitten ibarettir ve söz konusu taklit ise tabiatın taklididir. Sıradan birey değil, kültürlü, zengin, soylu ve zihnen kusursuz insan taklit edilir. Sanatçı, kendini gizler. Klasisizmde ele alınan konu ve olaylar, herkesin kabul edebileceği sınırlar içerisindedir. Olağanüstü, şaşırtıcı ve fanteziye yer verilmez. Aklın rehberliği temel esastır. “Düşünüyorum, öyleyse varım” ifadesi bu ekolün akla verdiği önemi açıkça ortaya koyar. Hayal, his ve duygular aklın kontrolünde olmalıdır. Bu nedenle klasisizmde sürpriz ve tasadüflere rastlanmaz. Sağlam ve anlaşılır üslup esastır. Düşüncenin anlaşılmasını zorlaştıracak düzeyde üslub tercih edilmez. Bu akım, “sanat, sanat içindir.” ifadesiyle özdeşleşmiştir.¹⁷

Batı’da klasisizmin öne çıkan temsilcileri şunlardır: Montaigne (1533-1592), Descartes (1596-1650), Moliere (1622-1673), Pierre Corneille (1606-1684), Racine (1639-1699), Madame de la Fayette (1634-1693), Boileau (1636-1711), La Bruyere (1645-1695), La Fontaine (1621-1695), Bossuet (1657-1704)¹⁸

¹⁵ Avâtîf Âdem Rızkullah Sa’d, “Medârisu’l-Edeb Fi’l-Asri’l-Hadîs”, *Mecelletu Câmiatu Negrân* 1/37 (2018), 683.

¹⁶ betül Kâsım Nâsır, *Muhâdarât Fi’n-Nakdi’l-Edebî* (Bağdat: Merkezi’ş-Şehîdeyn Es-Sadrayn Li’d-Dirâsât Ve’l-Buhûs, 2008), 240.

¹⁷ Rızkullah Sa’d, “Medârisu’l-Edeb fi’l-‘Asri’l-Hadîs”, 285-286; Ömer Tuğrul Kara, “Toplumsal Olayların Etkisiyle Gelişen Üç Büyük Akımın Türk ve Dünya Edebiyatında İzleri”, *The Black Sea Journal of Social Sciences* 2 (2010), 75-79.

¹⁸ İrfan Atalay, “Klasisizm”, *Batı Edebiyatında Akımlar I*, ed. Hülya Bayrak Akyıldız (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2018), 120; Nebîl Ragîb, *el-*

Klasisizm akımı, Arap edebiyatına Sâmî Paşa el-Bârûdî'nin (1839-1904) öncülüğünde ihya hareketi ile yayılmıştır. Bu grubun temel gayesi, Arap edebiyatındaki çöküşün ve gerilemenin üstesinden gelmektir. Bunun ise Arap edebiyatının zirvede olduğu Cahiliye ve islami dönemdeki şiir özelliklerini takip edilmesi ile mümkün olabileceği düşünülmüştür. Bu akım, Arap edebiyatında “el-mezhebu'l-ittibâî/et-taklîdî” veya “el-ittibâiyye/et-taklîdiyye” ifadesi ile bilinmektedir.

Arap edebiyatındaki klasisizmin temel özelliklerini şöyle sıralamak mümkündür:¹⁹

- Klasik şiir formu olan “kaside” esas alınmıştır. Şiirde vatan sevgisi, toplum, tiyatro gibi bazı yeni temalar kullanılmakla beraber eski şiir temaları (gazel, fahr, medih, hiciv, mersiye vd.) yaygın bir şekilde kullanılmıştır.
- Belli bir kafiye takip edilir. Şiirler kafiye ölçüsüne göre yazılır.
- Şiirlerinde günlük basit bir dil kullanılmaz. Şiirde fasih, güzel ve edebi açıdan zengin fasih sözler tercih edilir.
- Şiirlerde somut ve maddi unsurlar ön planda tutulmuş hayali unsurlardan uzak durulmuştur.

Arap klasisizmde öne çıkan edibler şunlardır:

Mısırlı Ahmed Şevkî (1868-1932), Hafız İbrahim (1871-1932), Ali el-Cârim (1881-1949), Iraklı Abudulmuhsin el-Kâzimi (1871-1935), Cemîl Sıtkı ez-Zehâvî (1863-1936), Ma'rûf er-Rasâfî (1876-1945), Muhammed Rıdâ eş-Şebîbî (1889-1965), Ahmed Sâfî en-Necefî (1897-1977), Muhammed Mahîdî el-Cevâhirî (1899-1997); Libyalı Ahmed Refik el-Mehdevî (1898-1961); Ürdünlü Husnî Farîz (1907-1990), Abudulmunim er-Rıfâî (1917-1985); Suriyeli Hayraddin ez-Zirikli (1893-1976) ve Tunuslu Mustafa Harîf'dir (1909-1967).

2.2. Romantizm

“Romantizm” sözcüğü, Latince'nin bozulmuş hali olan “halk dili” anlamını ifade eden “romance” kelimesinden gelmektedir. Ancak zamanla kelime macera yüklü ve duygu yüklü şövalye hikâyeleri anlamında kullanılmıştır. 18. yüzyılda kelime anlam kaymasına uğrayarak “hayali,

Mezâhibu'l-Edebiyye Mine'l-Kilâsîkiyye İle'l-Abesiyye (Kahire: El-Heyetu'l-Mısriyye el-Âmme li'l-Kitâb, 1977), 14.

¹⁹ Rıfât Zeki Mahmud Afîfî, *el-Mezâhibu'l-edebiyye el-Avrubiyye ve eseruhâ fi'l-edebi'l-'Arabi* (Kahire: Dâru't-tibâati'l-Muhammediyye, 1992), 16-31.

gerçek dışı, duygusal” anlamında kullanılmıştır. Terim anlamı da bu son kullanımına dayanmaktadır.²⁰

Romantizm, 19. yüzyılın sonlarına doğru klasisizmin kısıtlayıcı ve kuralcı üslubuna karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Temeli ilk olarak Almanya’da atılan bu akım, 15 yıl kadar sonra Fransa’da gelişimi sürdürmüştür. Buna paralel olarak bu akım, İngiltere’de de yayılarak gelişimini sürdürmüştür. Dolayısıyla bu akım, tek bir ülkeye has bir akım olarak tanımlamaktan ziyade bir Avrupa hareketi olarak nitelemek daha doğrudur.²¹

Romantizmin ilk ve temel ilkesi bireysellik ve özgürlüktür. Şair özgürdür. Belli kalıplara ve ölçülere karşı çıkmalıdır. İnsan, aklı ve duygusu ile bir bütün olarak değer görür. Klasisizmde fikir tecrübesine önem verilirken romantizmde duygu tecrübesi esastır. Ancak akıl-duygu ikileminde orta yol tutulur. Düşünüyorum, hissediyorum öyleyse varım sözü temel ilke olarak görülür. Genel yerine özel önceliklidir. Melankoli ve hüznün, bu ekolün ayrılmaz bir parçasıdır. Sanatkâr, içine düştüğü bunalımdan ve hayatın çirkefliliğinden bunaldığında kendini tabiatın kucığına atar. Şiir, hayal gücüne bağlı olarak derinden ve içtendir. Epik şiir yerine lirik şiir önem kazanır. Tarihe, hayali şehirlere ve ıssız beldelere atıverir kendini. Sanatçı kimliğini gizleme ihtiyacı duymaz. Klasiklere nazaran romantik sanatçı daha dindardır. Bu nedenle bu ekolde tabiat, ilahi bir güzellik ve ahenk olarak görülür ve edebi esere aktarılır. Romantizmde tasvire büyük önem verilir. Ancak dış dünyanın gerçekliğinden çok bakan kişinin duygu dünyasını yansıtır. Üslup daha samimi ve bireyseldir. Yapay üsluba karşı çıkarılır.²²

Batıda öne çıkan bazı romantikler şunlardır: Jean-Jacques Rousseau (1712-1778), Johann Wolfgang Goethe (1749-1832), Walter Scott (1771-1832), John Keats (1795-1821), Victor Hugo (1802-1849).

Batıda neşet eden romantizm, modern dönemde batı’da eğitim almış veya Romantik eserlerin Arapçaya tercüme edilmesiyle Arap edebiyatına

²⁰ İbrahim Şahin, “Romantizm”, *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar I* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2018), 143; Ragıb, *el-Mezâhibu’l-Edebiyye Mine’l-Kilâsîkiyye ile’l-‘Abesîyye*, 24.

²¹ Emel Kefeli, *Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları* (İstanbul: Akademik Kitaplar, 2010), 33, 34.

²² Şahin, “Romantizm”, 157-159; Affi, *el-Mezâhibu’l-Edebiyye El-Avrubîyye ve Eseruhâ Fi’l-Edebi’l-‘Arabi*, 39-40; Rızkullah Sa’d, “Medârisu’l-Edeb Fi’l-Asri’l-Hadîs”, 691.

geçmiştir. Arap aleminde Batı sömürsünün insanlarda yarattığı bunalım, toplumda görülen dejenerasyon ve haksızlıklar, edebiyatçıyı bireyselliğe ve hüzüne sevk etmiştir. Bu da edebiyatçının duygusal yönünü arttırmış ve dolayısıyla romantik bir hal almasına neden olmuştur. Özellikle “ihya grubu”na mensub bazı şairler tarafından bu akım geniş bir şekilde kabul görmüş ve “klasisizm” ekolüne bir karşı koyma olarak görülmüştür.

Romantizmin Arap edebiyatındaki temel özellikleri şu şekildedir:²³

- Kişinin, yoğun hüznü ve samimi hisleriyle kendisini ifade etmesi temel esastır.
- Hayallere önem verilmelidir.
- Doğayla içiçe olunur, tasvir edilir ve yakarışlar ona yapılır.
- Sanatta yaratıcılığa davet edilir. Edebiyatın bir yaratıcılık olduğu savunulur.
- Şiirde lafzi ve manevi sınırlamalara karşı çıkılır. Sözün tek düze yapısına, belli şiir kalıplarına karşı kafiye çeşitliliği, tatlı ve kolay lafız tercih edilir.
- Lafızda birlik yerine anlamda birlik esas alınır.

Arap edebiyatında bu akımın öncüsü, Lübnan’dan Mısır’a gelmiş ve hayatını Mısır’da geçirmiş olan Halîl Mutrân’dır (1872-1949). Dîvân grubu, Apollo grubu ve mehcer grubu da bu akımı benimseyen edebiyatçılardır. Bunlardan öne çıkan edibler şunlardır: Cibrân Halîl Cibrân (1883-1931), Mihâîl Naîme (1889-1988), İbrâhîm ‘Abdulkâdir el-Mâzinî (1890-1949), ‘Abdurrahman Şukrî (1887-1958), ‘Abbâs Mahmûd el-‘Akkâd (1889-1964), Ahmed Zekî Ebû Şâdî (1892-1955), Ebu’l-Kâsım eş-Şâbbî’dir (1909-1934).²⁴

2.3. Réalizm

Realizm, ifadesi gerçek anlamına gelen “realite” sözcüğünden türetilmiştir. 19. yüzyılın ortalarında Fransa’da neşet eden realizm, klasisizm ve romantizme bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Aslında realizm, pozitivizmin sanat ve edebiyata bir yansımasıdır. Realist yaklaşıma göre, romantizmin aşırı hayal ve duyguya ağırlık vermesi, insanın gerçek hayattaki

²³ Nesîb Nişâvî, *Medhal Îlâ Dirâseti’l-Medârisi’l-Edebiyye Fi’ş-Şi’ri’l-‘Arabi’l-Mu’âsir* (Cezayir: Dîvânü’l-matbûâtî’l-câmiyyi, 1984), 163-167.

²⁴ Nişâvî, *Medhal Îlâ Dirâseti’l-Medârisi’l-Edebiyye Fi’ş-Şi’ri’l-‘Arabi’l-Mu’âsir*, 163-167.

karşılaştığı sorunların görmezden gelinmesine yol açmış, hayatın gerçekliğinden kopulmasına neden olmuştur.²⁵

Realizmin ilk ve temel ilkesi, gerçekliktir. Herşey objektif ve olduğu gibi aktarılmalıdır. Gerçeklik endişesi, sanatçıyı doğal olarak gözleme sevkeder. Şaheser sayılabilecek eserler basit konular üzerindeki dataylardan oluşur. Olayların akışı, yazar tarafından kesilmemeli, duygu, düşünce ve zevk izlenimleri eserlere yansıtılmamalıdır. Gerçekleşmesi imkânsız şeylere, ideallere karşı çıkılır. Gerçek hayatta yaşanma ihtimali düşük olaylara yer verilmez. Nesnellik vazgeçilmez bir ilkedir. Sanatçı olaylara duygu, düşünce ve yorumlarını katmaz. Betimlemeye önem verilir. Gerçeklikten söz edilirken kişilerin içinde bulunduğu ortam, kişilikleri ve psikolojik durumları detaylı bir şekilde tasvir edilir. Daha çok toplumun sıradan bireylerine yer verilir ve hayatın olağan olayları dahi geniş bir şekilde irdelenir. Realizmde toplumu eğitime, güzele yönlendirme gibi bir amaç yoktur. Gözlem, araştırma ve belgelere dayanarak, yaşananı nesnel bir şekilde aktarmak amaçlanır.²⁶

Realizm, bir roman ve hikâye akımıdır. Aynı ilke ve presiplere sahip olan “parnasizm” ise realizmin şiire uyarlanmış halidir.

Realizmin Batı Edebiyatında öne çıkan temsilcileri şunlardır: Fransız Yazarlar Stendhal (1783-1842), Honore de Balzac (1799-1850), İngiliz yazar Charles Dickens (1812-1870), Rus yazarlar Turgenyev (İvan Sergeyeviç, 1818-1883), Lev Nikoloyeviç Tolstoy (1828-1910), Nikolay Gogol (1809-1852 ve Amerikalı yazar John Steinbeck’dir (1902-1968).²⁷

Realizm, modern Arap edebiyatında eğitimin yaygınlaşması ve toplumsal bilincin olgunlaşmasının ardından II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıktı. Özellikle gerçekliği nesnel olarak analiz etme eğiliminde olan ve yazarın vizyonunu bireyin sorunları ile toplumsal gerçeklik arasındaki bağlantıya dayandıran siyasi partiler gibi sosyal kurumların ortaya çıkması bu akımın doğuşunu hızlandırdı. Ancak modern Arap edebiyatının realizm yönündeki ilerleyişi, karamsar bakış açısı ve hayatı reddedişiyle ön plana çıkan Batı realizminden ayrılarak farklı bir yol çizmiştir. Bazı Arap realistler, başlangıçta Batılı realistlerden etkilenmiş olsalar da daha çok sosyal sorunları ve siyasi meseleleri ile Arap gerçekliğinden ilham alan özel bir yaklaşım

²⁵ Kefeli, *Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları*, 43.

²⁶ Rızkullah Sa’d, “Medârisu’l-edeb fi’l-asri’l-hadîs”, 212-214; Soner Akpınar, “Realizm”, *Realizm* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2018), 169, 171-188.

²⁷ Akpınar, “Realizm”, 188-190.

benimsemişlerdir. Bu akıma mensup Arap yazarlar, reformist bir bakış açısıyla toplumun eksikliklerini, yaşadığı yoksunluk ve sefaleti gözler önüne sermişlerdir.²⁸ Söz konusu yazarlar, toplumdaki dağınıklığa, yoksullağa ve umutsuzluğa karşı çıkarak Arap milliyetçiliğine ve birliğine davet etmişlerdir. Sömürü, bilgisizlik ve geri kalmışlığın üstesinden gelebilmenin ancak realist bir tavır ortaya koymakla mümkün olabileceğini savunmuşlardır. Hayali, romantik ve toplumun gerçekliklerinden uzak dünyalara dalmakla toplumun sorunlarının çözülmemeyeceğini dile getirmişlerdir.²⁹

Arap edebiyatında öne çıkan bazı yazarlar ve eserlerini şöyle sıralayabiliriz: Suriyeli yazarlar Şâkir es-Seyyâb'ın "*el-Mûmse'l-'Amyâu*" (Kör Fahişe), "*Haffâru'l-Kubûri*" (Mezar Kazıcısı), el-Beyatî'nin "*Ehžânu'l-Benefsec*" (Menekşenin Hüzünleri), Salâh 'Abdussabûr'un "*Şenku Zehrân*" (Zehrân'ın İdamı) adlı kasideleri sosyal problemleri dile getirerek realist şiirin örneklerini ortaya koymuşlardır. Libya'nın milli şairi, Ahmed Refîk el-Mehdevî (1898-1961), Iraklı Şii şair, Muhammed Mehdi el-Cevâhirî (1899-1997), göç edebiyatı şairlerinden, Bedevî el-Cebel (1903-1981) ve İlyâs Kunsul (1981-1914) gibi şairler realist özellikleriyle ön plana çıkmaktadır.³⁰

2.4. Parnasizm

Parnasizm kelimesi Fransızca "Parnassisme-Parnassien" kelimesinden dilimize geçmiştir. Kelimenin kökeni ise Yunanistan'daki Parnassos dağından gelir. Yunan mitolojisinde nymphe (nimfe, periler)ların yurdu olan bu kutsal yüksek dağ, şairlerin ilham perilerinin yaşadığı bir yer olarak kabul edilir. Hatta sembolik olarak şairlerin de burada yaşadıkları düşünülür.³¹

Şekil ve içerik bakımından romantizme tepki olarak gelişen parnas akımı, realizm ve natüralizmin şiirdeki yansımasıdır. Parnasizm, 19. yüzyılın ikinci yarısında romantik şiir anlayışına tepki olarak doğmuş ve 1900'lerde sona ermiş bir akımdır. Her türlü ahlâkî ve sosyal mevzuları reddeden parnasyenler şairin kendi duygularını ifade etmesini istemezler. Parnas şiiri, ferdî olmayan, objektif, hassasiyet ve heyecanlara kapalı bir şiirdir. "Saadeti

²⁸ Affî, *el-Mezâhibu'l-Edebiyye el-Avrubiyye Ve Eseruhâ Fi'l-Edebi'l-'Arabi*, 63-65.

²⁹ nişâvî, *Medhal İlâ Dirâseti'l-Medârisi'l-Edebiyye Fi'ş-Şi'ri'l-'Arabi'l-Mu'âsir*, 331-333.

³⁰ Türken Çakır, *Modern Arap Şiirinde Apollo Ekolü*, 13.

³¹ Soner Akpınar, "Parnasizm", *Batı Edebiyatında Akımlar I* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2018), 212.

mutlak sükûnda arayan, yaşamaktan, ümit etmekten, hissetmekten korkan hayat anlayışı” parnasların şiir anlayışlarının çerçevesini oluşturur.³²

Parnasizmde sanatçı, hayat, insan ve tabiat karşısında objektif olmalıdır. Duygu, düşünce, zevk ve eğilimlerinden olabildiğince uzak durmalıdır. Ferdiyetçi ve romantik şiire karşı çıkılır. Bu akımda asıl olan öznel değil, nesnel şiirdir. Sanatkârın görevi, dış dünyanın ve varlıkların güzelliklerini olduğu gibi, nesnellik içinde anlatmaktır. Şair; kendi aşkları, acıların ve duygularından bahsetmez. Hayatın, tabiatın ve varlıkların güzelliklerinden söz eder. Parnasizmde şekil/yapı/forma son derece önem verilir. Şiirin ritmi, nazım şekli, birimi, mısra ve kafiye üzerinde ısrarla durulmuş, kusursuzluk hedeflenmiştir. Bundan maksat mükemmel bir yapı ile ortaya konulan şiirin ne zaman okunursa okunsun alımlayıcıda estetik bir haz uyandırmaktır. Sanat, sanat içindir anlayışı, Parnasizmin bir diğer özelliğidir. Dünya, geçici, çirkin ve bayağı olarak görülmüştür. Böyle bir ortamda insanı mutlu edebilecek ve ebedileştirecek tek güç, sanatın güzelliğidir.³³

Parnasizm’in Batı’daki önemli temsilcileri şunlardır: Théophile Gautier (1811-1872), Leconte de Lisle (1818-1905), Teodore de Banville (1823-1891), Jose-Maria de Heredia (1842-1905), Sully Prudhomme (1839-1907), François Coppée (1842-1908).³⁴

Modern Arap şiirinde Parnasizm, tam olarak bir ekol olarak teşekkül etmese de bazı Arap şairlerin şiirlerini parnasist bir yaklaşımla kaleme aldığı görülmektedir. Örneğin Mısırlı Alî Mahmûd Taha’nın (1901-1949) şiirinde vurgulu ve melodik bir üslubu benimsemesi, güçlü, etkili ve ilgi çekici söcükler tercih etmesi, Parnasizmde görülen özellikler taşımaktadır.³⁵ Aynı şekilde Suriyeli ‘Umer Ebû Rîşe (1908-1990)’nin şiirlerinde de sanatkârane ve etkileyici bir söz örgüsü hâkimdir. Rîşe, estetizmin şairi olarak nitelendirilmektedir. Bu iki şair dışında Halîl Şeybûb (1891-1951), Halîl Merdem Bek (1895-1959), Mammûd Hasan İsmâ‘îl, ‘Abdulazîz ‘Atîk (1906-?), Bedevî el-Cebel (1907-1982) gibi isimler Parnesyen Arap şairleri arasında sayılabilir.³⁶

³² Kefeli, *Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları*, 54.

³³ Kefeli, *Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları*, 55.

³⁴ Akpınar, “Parnasizm”, 218-219.

³⁵ Mehmet Yalar, *Modern Arap Şiiri* (Bursa: Arasta Yayınları, 2003), 33.

³⁶ Türken Çakır, *Modern Arap Şiirinde Apollo Ekolü*, 12.

2.5. Sembolizm

Türkçede “simgecilik” sözcüğü eş anlamlı olarak kullanılan Sembolizm, 19. yüzyılın ortalarından itibaren Fransada parnasizm ve realizme bir tepki olarak doğmuştur. Gerçeğin eksiksiz ve nesnel bir şekilde yansıtılmasını temel alan bu akımların aksine sembolizm, gerçeğin yaratılmasına, keşfedilmesine, yeniden üretilmesine yönelik bir arayışın sonucu ve estetiğidir. Akımın amacı, bireyin duygusal yaşantısını, dolaysız bir anlatım yerine simgelerle yüklü ve örtük bir dille anlatmaktır.³⁷

Sembolizm maddi gerçeklikle sınırlı gerçeğe, soğuk ve yapay güzelliğe karşı çıkar; İnsan tabiatının, insanın, varlıkların sırlarını, bilinçaltının rüyalarını mısralara dökmeye çalışır. Şairin amacı, gerçeğin altındaki gizli gerçeği anlamaktır. Bu akımda temel ilke, insanın “yaratıcı hayal gücü”dür. Daha çok şiirde ortaya çıkan sembolizmde, şiirin sözcüğün anlam değerinden çok müzikal değerine önem verilir. Şiirde bol miktarda kullanılan mecaz ve istiareler dili ağırlaştırmıştır. Bu nedenle bu türde yazılan şiirler, belli kültürel seviyeye sahip kişilere hitap etmektedir. Şiir, kişisel ve lirik olarak yazılmıştır. Hüzün, karamsarlık ve melankolik bir hava hakimdir. Şiirin musiki ve sembolünü bozabileceği endişesiyle klasik şiir kalıplarına çıkmış, böylece serbest şiire öncü bir adım olmuştur.³⁸

Batıda edebiyatında pek çok şair sembolizm akımını benimsemiştir. Bunlardan en meşhurları şunlardır: Charles Baudelaire (1821-1867), Stéphane Mallarmé (1842-1898), Paul Verlaine (1844-1896), Arthur Rimbaud (1854-1891), Georges Rodenbach (1855-1898), Jean Moréas (1856-1910), Maurice Maeterlinck (1862-1949), Albert Aurier (1865-1892), Remy de Gourmont (1858-1915), Oscar Wilde (1854-1900), Alexander Aleksandroviç Blok (1880-1921), Paul Valéry (1871-1945).³⁹

Sembolizm akımı, 20. yüzyılın ortalarında Arap edebiyatında yayılmaya başlamıştır. İlkın Lübnanlı şairler arasında belirmeye başlasa da asıl gelişimini romantizm ekolüne meyilli şairler arasında tamamlamıştır. Batıdaki sembolizm ile etkileşimi daha çok çeviri yoluyla gerçekleşmiştir.

³⁷ Hülya Bayrak Akyıldız, “Sembolizm”, *Batı Edebiyatında Akımlar I* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2018), 227.

³⁸ Nişâvî, *Medhal İlâ Dirâseti'l-Medârisi'l-Edebiyye Fi's-Şi'ri'l-'Arabi'l-Mu'âsir*, 469-473; Afîfî, *El-Mezâhibu'l-Edebiyye El-Avrubiyye Ve Eseruhâ Fi'l-Edebi'l-'Arabi*, 79-80; Kefeli, *Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları*, 60-62.

³⁹ Bayrak Akyıldız, “Sembolizm”, 246-248.

Sembolizmin Arap edebiyatındaki önemli özellikleri şu şekilde özetlenebilir:⁴⁰

- Konu bütünlüğü (el-Vahdetu'l-uzviyye). Şiirde birçok farklı konu elen alınmış olsa da temelde tek ana düşünce etrafında toplanmalıdır.
- *Okuyucunun aktif rol oynaması*: Okuyucu, şiirde kullanılan mecazlar, sembolik ifadeleri çözme ve anlama çabası içerisinde olmalıdır. Oysa klasik kasideye karşı okuyucu daha çok şiirden haz alan kişi konumunda olup pasif bir konumda yer almaktadır.
- *Sembolik ifadelerin zorunluluğu*: Şair, zihindekilerini uzun ifadelerle anlatmak yerine belli imgeler kullanarak daha az ve anlaşılır lafızlarla yapabilmelidir. Çoğu zaman mitolojik veya tarihte gerçekliği kanıtlanmış kişiler, sembol olarak kullanılmaktadır.
- *Üslup zenginliği*: Şair seçtiği konuyu farklı üsluplarla sunabilmelidir.
- *Anlamda giriftlik* (el-Gumûd): Bundan kasıt, muğlaklık değil, yaratıcının en yüksek anlayış seviyelerine ulaşmayı amaçladığı şiirsel imge aracılığıyla derin anlamlara ulaşmaktır.

Arap edebiyatında sembolizm ekolüne mensup edip ve şairler şunlardır: Edib Mazhar (1898-1928), Cibrân Halîl Cibrân (1883-1931), İliyyâ Ebû Mâdî (1890-1957), Ahmed Zekî Ebû Şâdî (1892-1955), Yûsuf Gassûb (1893-1972), Salâh Lebkî (1906-1955), Bişr Fâris (1907-1963), Kâmil es-Sayrafî (1908-1984), Sa'îd 'Akl (1912-2014), Halîl Hâvî (1919-1982), Nâzik el-Melâike (1923-2007), Bedr Şâkir es-Seyyâb (1926-1964), Abdulvahhâb el-Beyâtî (1926-1999), Adonîs (Alî Ahmed Sa'îd) (1930-...), Salâh 'Abdussabûr (1931-1981), Ahmed 'Abdulmu'tî Hicâzî (1935-...), Es'ad 'Alî (1937-...) ⁴¹

3. Modern Arap Şiirinde Öne Çıkan Şiir Toplulukları

Modern Arap şiirinde sanatsal rönesansın emareleri, 19. yüzyılın ikinci yarısında belirmeye başlamış ve 20. yüzyıla varıncaya kadar güçlenmeye ve yoğunlaşmaya devam etmiştir. Öyle ki modern dönemde sadece şiir üzerine birçok edebi topluluk oluşmuş ve modern şiirin gelişmesinde büyük katkılar sunmuştur. Söz konusu topluluklar, dünya edebi

⁴⁰ Nişâvî, *Medhal İlâ Dirâseti'l-Medârisi'l-Edebiyye Fi 'ş-Şi'ri'l-'Arabi'l-Mu'âsir*, 469-473.

⁴¹ Nişâvî, *Medhal İlâ Dirâseti'l-Medârisi'l-Edebiyye Fi 'ş-Şi'ri'l-'Arabi'l-Mu'âsir*, 486-543.

mirasından da yararlanarak geleneklere uygun bir şekilde Arap şiirinin canlanmasına katkıda bulunmuşlardır. Bu şiir topluluklarının kısaca şöyle sıralayabiliriz: İhya Topluluğu, Dîvân Topluluğu, Apollo Topluluğu, Kalem Birliği, Endülüs Grubu, Mecelletu Şi'r Topluluğu, Temmuz Şiir Hareketi.⁴²

Aşağıdaki başlıklarda söz konusu şiir toplulukları ve öne çıkan temsilcilerinden kısaca söz edilecektir.

3.1. İhya Topluluğu

Mahmûd Sâmî el-Bârûdî liderliğinde kurulan bu şiir topluluğu, modern dönemin ilk yıllarında “romantizm”e bir tepki olarak doğmuş ve klasik Arap şiirinin yeniden canlandırılmasını (ihya etmesini) amaçlamıştır. Yukarıda “klasisizm” konusunda temas edildiği gibi bu şiir topluluğu da Arap toplumunun içinde bulunduğu edebi çöküşten kurtulmasının ancak klasik edebiyatın en parlak dönemlerdeki günlerine geri dönüşü ile mümkün olabileceğini savunmuş, şiirlerini klasik kaside formunda yazmışlardır. Bu nedenle bu topluluk için “medresetu’l-ihyâ ve’l-ba’s” (ihya ve yeniden canlandırma ekolü) “medresetu’l-klâsîkiyye” (klasik ekol), “medresetu’t-taklîd” (taklit ekolü), “el-itticâhu’l-muhâfız” (muhafazakar akım) gibi isimler kullanılmıştır. Şiirlerinde fahr (övünç), medih (övgü), zem (yergi) gibi klasik şiir temalarının yanı sıra modern dönemde ortaya çıkan sömürgecilik, yoksulluk gibi olumsuzluklara karşı “vatan sevgisi”, “milliyetçilik”, “siyaset” gibi yeni temaları da kullanmıştır.⁴³

Bu şiir ekolünün öne çıkan bazı temsilcileri şunlardır: Mahmud Samî el-Bârûdî (1838-1904), İsmâîl Sabrî (1854-1923), Ahmed Şevkî (1865-1932), Hâfız İbrahîm (1872-1932), Muhammed Abdulmutallib (1875-1937), Ahmed Muharrem (1877-1945), Alî el-Gâyâtî (1875-1937).

3.2. Dîvân Topluluğu

Dîvân şiir topluluğu veya bir diğer ifade ile “dîvân ekolü”, ihya şiir topluluğunun çalışmalarını abartılı bularak ona karşı bir tepki olarak ortaya çıkmış yenilikçi bir şiir hareketidir. Bu şiir grubu, aynı zamanda “medresetu’t-tecdîd” (yenilik ekolü), “el-hareketu’t-tecdîdiyye” (yenilik hareketi) gibi isimlerle de bilinmektedir. Dîvân topluluğu, 20. yüzyılın

⁴² Nişâvî, *Medhal Îlâ Dirâseti’l-Medârisi’l-Edebiyye Fi’ş-Şi’ri’l-‘Arabi’l-Mu‘âsir*, 48-236; İsmail Ekinci, “Modern Arap Edebiyatı Ekolleri ve Şiir Toplulukları” (İğdir International Social Sciences Congress, Iğdır: Iğdır Üniversitesi, 2021), 374.

⁴³ Nişâvî, *Medhal Îlâ Dirâseti’l-Medârisi’l-Edebiyye Fi’ş-Şi’ri’l-‘Arabi’l-Mu‘âsir*, 48.

ortalarında ‘Abbâs Mahmûd el-‘Akkâd, İbrâhîm el-Mâzinî ve ‘Abdurrahmân Şukrî öncülüğünde kurulmuştur. Topluluk adını, ‘Akkâd ve el-Mâzinî tarafından kaleme alınan “*ed-Dîvân fi’l-edeb ve’n-nakd*” adlı eserden almaktadır. Zira iki yazar, bu şiir grubunun temel ilkelerini söz konusu eserde geniş bir şekilde açıklamışlardır. Şiirde romantizm ekolünü benimseyen bu topluluk, klasik şiir formunu ve temalarına kesin bir tavırla karşı çıkmışlardır. Klasik şiirin bilinmesi gerektiğini ancak klasik temaların tamamen terkedilerek modern temaların kullanılması gerektiğini savunmuşlardır. Romantizm ekolünü benimseyen bu şiir topluluğu, serbest şiiri savunarak klasik aruz formuna karşı çıkmış ve şiirde daha sade günlük Arapçanın kullanılmasını önermişlerdir. Dîvân şiir topluluğunun, Doğu-Batı kültürünü harmanlanma, ideale ulaşma, ifadede abartıdan kaçınma, modern dili kullanma, varlığın ve kainatın sırlarında derin düşünme gibi temel ilkeleri bulunmaktadır.⁴⁴

Arap edebiyatında büyük ses getiren bu şiir grubu, üyeleri arasındaki anlaşmazlıklardan dolayı uzun soluklu bir harekete döneşememiştir. Dolayısıyla bu şiir topluluğu yeni üye kazanmadan, kurucu üyeler olan ‘Abbâs Mahmûd el-‘Akkâd (1989-1964), İbrâhîm el-Mâzinî (1889-1949) ve ‘Abdurrahmân Şukrî (1886-1958) ile sınırlı kalmıştır.

3.3. Apollo Topluluğu

Bu şiir topluluğu, 1932 yılında Ahmed Zekî Ebû Şâdî’nin (1892-1955) öncülüğünde Kahire’de oluşmuş ve ihya grubu ile dîvân grubu arasındaki çekişmelere bir tepki olarak neo-romantik anlayışa sahip bir şiir topluluğudur. Topluluk adını, Ebû Şâdî’nin liderliğinde bir grup genç şairin “Apollo” adıyla çıkarttıkları dergi isminden almaktadır. Bu isim, Grek mitolojisinde şiirin, edebiyatın ve sanatın tanrısı olarak inanılan “Apollo” kelimesine dayanmaktadır. Genç şairler, derginin ilk sayısında gruplarının amaçlarını içeren bir tüzük yayımlamışlardır. Bu topluluk, başta Mısır olmak üzere Arap ülkelerinde yaşayan ve şiirle haşır neşir olan birçok şair ve yazarı bir araya getirmiş, edebiyat ve şiir düşüncesi üzerine yeni bir başlangıca davet etmiştir. Bu grubun temel amacını üç maddede özetlemek mümkündür:

- a) Arap şiirinin düzeyini yükseltmek ve şairlerin çabalarını bu tarafa yönlendirmek,
- b) Şiir dünyasındaki yenilikleri savunmak,

⁴⁴ Direkler, *Modern Arap Şiirinde Dîvân Ekolü’nün Yeri*, 45; *Medhal İlâ Dirâseti’l-Medârisi’l-Edebiyye Fi’ş-Şi’ri’l-‘Arabi’l-Mu’âsir*, 212.

c) Şairlerin toplumsal, maddî ve edebî seviyelerini yükselterek saygınlıklarını artırmaktır.⁴⁵

Apollo şiir topluluğunun önde gelen temsilcilerini şu şekilde sıralamak mümkündür: Ahmed Zekî Ebû Şâdî (1892-1955), İbrâhîm Nâcî (1898-1953), Muhammed ‘Abdulmu’tî el-Hemşerî (1908-1938), ‘Alî Mahmûd Tâhâ (1901-1949), Kâmil Kılânî (1897-1959), Cemîle el-‘Alaylî (1907-1991), Salâh Ahmed İbrâhîm (1933-1993), Mahmûd ‘Îmâd (1891-1965) ve Ebû Kâsım eş-Şâbî (1909-1934).

3.4. Kalem Birliği

Kalem Birliği (er-Râbıtatu’l-Kalemiyye) dini, siyasi, sosyal ve ekonomik gibi çeşitli nedenlerle 19. yüzyılın ikinci yarısında Kuzey Amerika’ya göç eden edipler tarafından kurulmuş edebi bir topluluktur. Cibrân Halîl Cibrân, Mîhaîl Nu‘ayme, İliyyâ Ebû Mâdî gibi öne çıkan bir grup diaspora yazarları ve şairleri öncülüğünde 1920 yılında New York’ta kurulmuştur. Yüzlerce gazete ve dergi yayımlayan topluluğun amacı, Arap edebiyatında yenilik ruhunu yaymak, klasik şeklinden kurtararak zamanın ihtiyaçlarını karşılayacak seviyeye getirmek, edebiyatın hayatla ilgisini derinleştirmektir. Bu grubun, klasik şiir formundan uzaklaşarak yeni formlar ve kolay bir dil kullanmak, hümûnis bir anlayışı benimsemek, anavatana bağlılık ve özlemlerini dile getirmek, doğanın betimlenmesi ve somutlaştırılması ve eşyanın özüne varmak gibi önemli özellikleri bulunmaktadır.

Kalem Birliği topluluğun önde gelen edipleri şunlardır: Cibrân Halîl Cibrân (), Mîhaîl Nu‘ayme (1889-1988), William Catzefflis, İliyyâ Ebû Mâdî (1889-1957), Nesîb ‘Arîda (1887-1946), ‘Abdulmesîh Haddâd (1881-1950), Reşîd Eyyûb (1871-1941).

3.5. Endülüs Grubu

Endülüs grubu (el-‘Usbetu’l-Endelusiyye), Kalem Birliği’nin etkisini yitirmesi ile Güney Amerika’ya göç eden bir grup yazar tarafından 1933 yılında Brezilya’nın mega kenti São Paulo’da kurulmuştur. Birliğin kurulma düşüncesi Şukrullah el-Curr tarafından ortaya atılmıştır. Ancak Michel Ma‘lûf, Nezîr Zeytûn ve Habîb Mes‘ûd gibi Brezilya’da yaşayan bazı yazarların desteğiyle bu düşüncesini gerçekleştirebilmiştir. Grup edebi çalışmalarını, kendileri tarafından kurulan “el-‘Usbe” adındaki edebi dergide

⁴⁵ Türken Çakır, *Modern Arap Şiirinde Apollo Eklü*, 22-29; Nişâvî, *Medhal İlâ Dirâseti’l-Medârisi’l-Edebiyye Fi’s-Şi’ri’l-‘Arabi’l-Mu‘âsır*, 225.

yayımlamışlardır. Birliğin edebi eserlerinde, klasik şiir formundan kurtulma, sade bir dil kullanma, yapmacık şiir sanatlarından kaçınma, dini hoşgörü, karamsarlık ve iyimserliği bir arada tutma gibi öne çıkan bazı özellikler bulunmaktadır. Grubun temel amacı, geçmişle bağı koparmadan zayıflamış mehcer edebiyatını tekrar güçlendirmek ve Endülüs ruhunu canlandırmaktır.⁴⁶

Endülüs grubunun öne çıkan şair ve yazarları şunlardır: Şukrullâh el-Curr (1898-1975), Michel Ma'lûf (1889-1942), Nazîr Zeytûn (1896-1967), Habîb Mes'ûd (1899-1977), Fevzî el-Ma'lûf (1899-1930), Şefik el-Ma'lûf (1905-1986), İlyâs Ferhât (1893-1977), Reşîd el-Hûrî (1887), Nasr Sem'ân (1905-1967), Husnî Kurâb (1899-1958), Yûsuf Ganîm (1875-1919).

3.6. Mecelletu Şi'r Topluluğu

Bu topluluk, Yûsuf el-Hâl öncülüğünde 1957 yılında Lübnan'da "Mecelletu Şi'r" (şiir dergisi) adında bir şiir dergisini çıkarmak amacıyla bir araya gelen ediplerden oluşmaktadır. Amerika'da uzun yıllar kaldıktan sonra 1955'de Lübnan'a dönen ve Batı edebiyatının oldukça etkisinde kalan Yûsuf el-Hâl, Şikago'da yayınlanmakta olan "poetry" (şiir) dergisi'ne benzer nitelikte bir dergi çıkarmayı hayal etmiştir. 1957'de Adonîs, Nezir Azamet, Halil Havi gibi bir grup edebiyatçının desteğiyle bu hayalini gerçekleştirmiş ve dergi yayın hayatına başlamıştır. Dergi 1964-1967'de kısa bir süre durduktan sonra 1970 yılında tamamen kapatılınca kadar yayın hayatına devam etmiştir.⁴⁷

Mecelletu's-Şi'r, etrafında bir araya gelen bu topluluk, şiirde yeniliğin eskiyi taklit etmekle değil, şiirin dilinin, üslubunun, armonisinin ve biçimsel yapısının deneyimlenmesiyle mümkün olabileceğini savunmuştur.⁴⁸ Daha çok bireysel sorunların ele alınmasını öngörmüş, taklide savaş açmış, hür şiir ve nesir kasidesi gibi denemelerde özellikle bu topluluğun temsilcileri arasında ürün verilmiştir. Derginin yayın hayatı çok uzun yıllar sürmese de Modern Arap şiirinde tenkidin teorik altyapısını oluşturmayı başarmış ve bütün Arap ülkelerinde etkisini göstermiştir.

⁴⁶ Ömer İshakoğlu, "Arap Göç Edebiyatı Endülüs Grubu Şairlerinde Vatan Özlemi", *Şarkiyat Mecmuası* 23 (11 Aralık 2013), 57-58; Nişâvî, *Medhal İlâ Dirâseti'l-Medârisi'l-Edebiyye Fi's-Şi'ri'l-'Arabi'l-Mu'âsir*, 200.

⁴⁷ Muhammed Kubea, "Cemâetu Mecelletu Şi'r Ve Kasîdatu Nesri'l-Faransiyye Min Hilâl Ba'di'l-Makâlâtî'n-Nakdiyye ve'n-Nazariyye", *Alâmât Fi'n-Nakd* 12 (1994), 83-91.

⁴⁸ Ekinci, "Modern Arap Edebiyatı Ekolleri ve Şiir Toplulukları", 376.

Topluluğun önemli temsilcileri şunlardır: Yusuf el-Hâl (1917-1987), Cebra İbrahim Cebra (1920-1994), Adonis (1930-), Fuad Refka (1930-2011), Nezir Azamet (1930-), Muhammed el-Mâgût (1934-2006), Es'ad Razûk (1936-2007), Ünsi el-Hac (1937-2014), Hâlîde Sa'îde (1957-), Halil Havi (1919-1982), Şevki Ebu Şakra (1935-).

3.7. Temmuz Şiir Hareketi

Sümer mitolojisiinde baharı ve yeniden dirilişi simgeleyen İnanna efsanesinden, diğer adıyla Adonis Tanrısı veya Temmuz'dan adını alan bu topluluk, siyasi buhranlar etkisiyle kurulmuş bir topluluktur.⁴⁹ İkinci Dünya Savaşı sonrasında Arap toplumunda meydana gelen sosyo-politik gelişmeler, İsrail savaşı sonrasında kaybedilen topraklar ve bunun neticesinde yaşanan hayal kırıklığı, genç Arap şairleri üzerinde derin izler bırakmıştır. Özellikle İsrail'e karşı beklenmedik yenilgi, genç şairlerde öfkeye, umutsuzluğa neden olmuş, bu durum Arap dünyası için adeta bir ölüm hali olarak telakki edilmiştir. Ancak bunun tamamen bir yok oluş olmadığı, her ölümden sonra yeniden dirilişe geçen doğanın ölümü gibi yeniden canlanmanın mümkün olduğuna inanılmıştır. Sümer, Mısır, Yunan gibi eski medeniyet/ere ait ve doğanın hayat bulmasını sembolize eden mitler arasında bağ kuran ve adını da Sümerlerdeki "Temmuz Efsanesi"nden alan "Temmuz Şairleri" adında bir şiir hareketi ortaya çıkmıştır. Bu şiir hareketi, mesajlarını halka ulaştırmak ve halk üzerinde etkili olabilmek için şiirlerinde çeşitli mitlere yer vermiş, mitlere yeni anlamlar yüklemişlerdir Arap tarihi ve folkloruna ait çeşitli figürleri de farklı semboller yaratmada kullanmışlardır.⁵⁰

Önemli temsilcileri şunlardır: Cebra İbrahim Cebra (1920-1994), Yusuf el-Hal (1917-1987), Bedr Şakir es-Seyyâb (1926-1964), Halil Havi (1919-1982).

Sonuç

Arap Edebiyatı, Cahiliye Dönemi'nden Modern dönem'e kadar birçok evreden geçmiştir. Cahiliye döneminden modern döneme kadar şiir ve nesir kısmi değişikliklere maruz kalmakla beraber klasik form ve temalar devam etmiştir. Ancak Arap edebiyatında köklü değişiklikler Fransız komutan Napolyon'un 1798'de Mısır'ı işgaliyle başlamıştır. En büyük

⁴⁹ Ekinci, "Modern Arap Edebiyatı Ekolleri ve Şiir Toplulukları", 376.

⁵⁰ Salih Tur, "Çağdaş Arap Şiirinde Temmuz Şiir Hareketi", *Ekev Akademi Dergisi* 36 (2008), 351.

dönüşüm ise Mısır valiliği yapan Mehmet Ali Paşa ve İsmail Paşa dönemlerinde gerçekleşmiştir.

Edebiyattaki dönüşüm, çeşitli batı ülkelerinde eğitim alıp ülkelerine dönen öğrencilerle hız kazanmıştır. Batı'ta ortaya çıkan edebi ekoller pek çok Arap edebiyatçıyı etkilemiştir. Başta klasisizm olmak üzere romantizm, parnasizm, realizm, sürrealizm gibi çok sayıda edebi akım Arap edebiyatçıları arasında yayılmış ve bu akımlara göre edebi eserler ortaya koyulmuştur.

Çağdaş edebi ekollerden etkilenen birçok şair, bir araya gelerek ortak edebi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bunlar, Divan topluluğu, Apollu topluluğu ve mehcer topluluğu şeklinde üç ayrı şiir grubu olarak ortaya çıkmışlardır. Kuzey Amerika'da bulunan mehcer grubu er-Râbitatu'l-Kalemiyye (Kalem birliği) adıyla, Güney Amerika'da bulunan Mehcer grubu ise el-Usbetu'l-Endelusiyye (Endülüs Grubu) adıyla tanınmışlardır. Lübnan'da ise Mecelletu's-Şi'r ve Temmuz hareketi adında iki şiir grubu ortaya çıkmıştır.

Kaynakça

- Afifi, Rıfat Zeki Mahmud. el-Mezâhibu'l-Edebiyye el-Avrubiyye Ve Eseruhâ Fi'l-Edebi'l-'Arabi. Kahire: Dâru't-tibâati'l-Muhammediyye, 1992.
- Akpınar, Soner. "Parnasizm". Batı Edebiyatında Akımlar I. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Akpınar, Soner. "Realizm". Realizm. 169-197. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Atalay, İrfan. "Klasisizm". Batı Edebiyatında Akımlar I. ed. Hülya Bayrak Akyıldız. 107-142. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Bayrak Akyıldız, Hülya. "Sembolizm". Batı Edebiyatında Akımlar I. 226-255. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Çetin, M. Nihad. Arap. Erişim 23 Eylül 2022. <https://islamansiklopedisi.org.tr/arap#>
- Demirayak, Kenan. Abbasi Edebiyatı Tarihi. Erzurum: Şafak Basım ve Yayınevi, 1998.
- Demirayak, Kenan. Arap Edebiyatı Tarihi III: Emeviler Dönemi. Erzurum: Eser Ofset Basın Yayın Matbaacılık, 2012.
- Demirayak, Kenan. Arap Edebiyatı I: Cahiliye Dönemi. Kayseri: Fenomen Yayıncılık, 2014.

- Direkler, Emine. Modern Arap Şiirinde Dîvan Ekolü'nün Yeri. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
- Ekinci, İsmail. "Modern Arap Edebiyatı Ekolleri ve Şiir Toplulukları". 370-377. Iğdır: Iğdır Üniversitesi, 2021.
- Gürün, Kamuran. Türkler ve Türk Devletleri Tarihi. İstanbul: Karacan Yay., İstanbul 1981, s. 602., 1981.
- İshakoğlu, Ömer. "Arap Göç Edebiyatı Endülüs Grubu Şairlerinde Vatan Özlemi". Şarkiyat Mecmuası 23 (11 Aralık 2013), 55-64.
- Kara, Ömer Tuğrul. "Toplumsal Olayların Etkisiyle Gelişen Üç Büyük Akımın Türk ve Dünya Edebiyatında İzleri". The Black Sea Journal of Social Sciences 2 (2010).
- Kâsım Nâsır, Betül. Muhâdarât Fi'n-Nakdi'l-Edebî. Bağdat: Merkezu's-Şehîdeyn Es-Sadrayn Li'd-Dirâsât Ve'l-Buhûs, 2008.
- Kefeli, Emel. Metinlerle Batı Edebiyatı Akımları. İstanbul: Akademik Kitaplar, 2. Basım, 2010.
- Kubea, Mahammed. "Cemâetu Mecelletu Şi'r Ve Kasîdatu Nesri'l-Faransiyye Min Hilâli Ba'di'l-Makâlâtî'n-Nakdiyye Ve'n-Nazariyye". Alâmât fi'n-Nakd 12 (1994), 79-115.
- Nişâvî, Nesîb. Medhal İlâ Dirâseti'l-Medârisi'l-Edebiyye Fi's-Şi'ri'l-'Arabi'l-Mu'âsır. Cezayir: Dîvânü'l-Matbû'âtî'l-Câmi'iyyi, 1984.
- Ragîb, Nebîl. el-Mezâhibü'l-Edebiyye Mine'l-Kilâsîkiyye İle'l-Abesiyye. Kahire: El-Heyetu'l-Mısriyye el-'Âmme Li'l-Kitâb, 1977.
- Rızkullah Sa'd, Avâtîf Âdem. "Medârisü'l-Edeb Fi'l-Asri'l-Hadîs". Mecelletu Câmi'atu Necrân 1/37 (2018). https://journals.ekb.eg/article_18785.html
- Şahin, İbrahim. "Romantizm". Batı Edebiyatında Edebi Akımlar I. 143-169. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Tur, Salih. "Çağdaş Arap Şiirinde Temmuz Şiir Hareketi". Ekev Akademi Dergisi 36 (2008), 351-380.
- Türken Çakır, Mürüvvet. Modern Arap Şiirinde Apollo Ekolü. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Usta, İbrahim. 101 Soruda Arap Dili ve Edebiyatı. İstanbul: Akdem Yayınları, 2020.
- Ürü, Ahmet Kazım. Klasik Arap Edebiyatı. Konya: Çizgi Kitabevi, 2015.
- Yalar, Mehmet. Hazırlayıcı Faktörler Işığında Modern Arap Edebiyatına Giriş. Bursa : Emin Yayınları, 2009.
- Yalar, Mehmet. Modern Arap Şiiri. Bursa: Arasta Yayınları, 2003.